

ՀՆԻ ԵՎ ՆՈՐԻ ՊԱՅՔԱՐԻ ԳՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՌԻՂԵԾԻՌՈՒՄ
(Ն. ԶԱՐՅԱՆԻ «ԱՐՄԱՆԵՆ» ՊԵՏԱՐ)

Ա. Վ. Բալասանյան

Անհատի պաշտամունքի քննադատությունից հետո նախկին ԽՍՀՄ հանրապետություններում նպաստավոր պայմաններ ստեղծվեցին գեղարվեստական գրականության, այդ թվում նաև դրամատուրգիայի թեմատիկ-գաղափարական ու գեղարվեստական առանձնահատկությունների որակական փոփոխման համար: Միայն 1950-ական թթ. վերջին երեք տարվա ընթացքում նորագույն շրջանի հայ դրամատուրգիան հարստացավ Գ. Բորյանի «Նույն հարկի տակ», Ալ. Արաքսանյանի «Վարդեր ու արյուն», Ս. Սարգսյանի «Նախդյան դայար բարդին», Ա. Գուլակյանի «Օրեր, մաքուր և անմոռաց» պիեսներով: Լյարևորն այն էր, որ ի տարբերություն նախորդ շրջանում գրված դրամաների, նոր պիեսների կենտրոնական դեմքը դարձավ կոնկրետ մարդը՝ հոգեկան ապրումներով, հույզներով, տենչերով: Չնայած վերոհիշյալ պիեսների կառուցվածքային խեղություններին, դրանք որակվեցին որպես նոր խոր թե՛ բովանդակային և թե՛ արվեստի առումներով:

Ն. Զարյանը՝ ինչպես պոեզիայի, արձակի և երապարակախոսության բնագավառներում, այստեղ ևս կատարեց նոր քայլ. գրելով «Արմաշեն» դրաման: Ժամանակի շունչը դարձած արվեստագետը այս պիեսում ևս պատկերեց առօրեական խնդիրներ, որոնք ունեին կարևոր նշանակություն երկրի տնտեսության զարգացման համար:

«Արմաշեն» պիեսի հիմքում գոյություն ունի սուր կոնֆլիկտ, որ տեղի է ունենում դրական և բացասական կերպարների միջև: Երկար տարիների փորձ ունեցող, պատասխանատու ղեկավարներ Սարգարյանն ու Մանասերյանը անուշադրության են մատնում գյուղում բերրատվության ավելացման խնդիրները: Նրանք ղեկավարելով կենտրոնից, չէին կարող իրենց կոնկրետ գործունեությամբ օգնել գյուղացիներին՝ բարձրացնելու բերրատվությունը: Պարզ է, նրանք որպես շրջկոմի աշխատակիցներ, միայն այնտեղ է բավարարվեին հրահանգներ հղելով և վերադասին կնդծ տեղեկություններ հաղորդելով: Լյարսը ընթանում է առաջ, իսկ կոլտնտեսությունը դուրս է տեղում: Չեն ընդարձակվում խաղողի այգիները: Եվ ահա հանդես է գալիս շրջանի նորբնակիր քարտուղարներից մեկը՝ Գալունցը, որ չի հաշտվում հնավուճ և անարդյունավետ գործելակերպի հետ:

Պիեսում հանդես է բերվում կոլտնտեսության նորբնակիր նախագահ Արմանուշը, որը իրականացնում է ոչ թե հեկտարների ավելացման պլան-նախագիծը, այլ դնում է խաղողի բերրատվության ավելացման հարցը: Կոնֆլիկտը յեմանում է մի կողմից Սարգարյանի ու Մանասերյանի, մյուս կողմից՝ Արմանուշի միջև: Արմանուշին պաշտպանում է քարտուղար Գալունցը: Գյուղը մեծամասամբ պաշտպանում է Արմանուշի և Գալունցի նախագիծը, հաղթում է նորը, առաջավորը:

Հանրահայտ է .որ պիեսը, ինչպես բնութագրել է Մ. Գորկին, ամենից դժվար ստեղծվող ժանրն է: Նրանում պետք է ընդգծված լինեն սուր բախումներ, ակտիվ գործողություններ, որոնց համապատկերի վրա էլ իրենց դրսևորեն կերպարները: Ն. Զարյանը նկատի առնելով դրամատուրգիական այս պահանջը, ստեղծել է սուր կոնֆլիկտ՝ նորի և հնի ներկայացուցիչների միջև: Բախման առանցքը Սարգարյանն ու Գալունցն են, որոնց շուրջը համախմբվում են մյուս գործող անձերը: Որպես դրական հերոս՝ Արտավազը Գալունցը լիարյուն է, ակտիվ, համոզիչ: Նա հնի դեմ պայքարում է, համոզված: Նրանից է կախված շրջանի թե՛ տնտեսական և թե՛ մշակութային առաջընթացն ապահովելու գործը:

Սարգարյանն ու Մանասերյանը կառած իրենց աթոռին՝ չեն նահանջում, ավելի են սրում կոնֆլիկտը: Բերենք բնութագրող մի երկխոսություն, որ տեղի է ունենում գլխավոր կերպարների միջև.

ՄԱՐԴԱՐՅԱՆ - Մեր խնդիրը չէ քաջալերել կամակոր կանանց: Ղեկավարման արվեստը պահանջում է ստիպել, որ մարդիկ աշխատեն թեկուզ իրենց կամքին հակառակ:

ԳԱԼՈՒՆՆՆ - Ղեկավարման արվեստը սրահանքում է մարդկանց համոզել, որ նրանք աշխատեն գիտակցաբար:

Այսպես, Գալունցը առաջ է քաշում ղեկավարման իր սկզբունքը: Մարդիկ պետք է գործեն համոզված ու սրտանվեր:

Պինտոյ գնալով ավելի են թեմանում հակաառաջությունները: Սարդարյանի իր համախոհների հետ կազմակերպում է և զբաղադրում Գալունցին, որը դրամատիկ վիճակների մեջ է ընկնում և չքոտորում իրեն հատուկ կամքի անկողնում ուժը: Գալունցը պինդի հաջողված կերպարներից է: Նա ազնիվ է, արդարամիտ, նվիրյալ ամուսին է, հոգատար հայր, բարի ընկեր, միաժամանակ անողոր հասարակական և մարդկային արտոնների հանդես: Սակայն հետաքրքիրն այն է, որ ի հակաէջի Գալունցի, նրա կինը՝ Էմման, տարված է քաղերեսիական հովանքով, կշտամբում է ամուսնուն, որ չի ձգտում ավելի բարեկեցիկ կյանքի: Գալունստը ներկայացնում է թարեկեցիկ ապրելու իր ընկալումը ու համոզմունքը. «Կա երկու տեսակի քաղերեսություն: Բաղբերու: քաղերեսությունը սիրամարգի պղչ է, շրթն ու ծանր: Հագիվ քաղչ է, տալիս գետնի վրա: Իսկ մեր քաղերեսությունը, Էմմա, պետք է լինի թեթև, ինչպես թռչնի թևերը: Մանասեղանի իր սիրամարգի պղչը պահպանելու համար դողում է Սարդարյանի առաջ և շարունակ գարմանում, թե ինչպես կարելի է Սարդարյանի հետ վիճել:

Սակայն Էմման հյուսել է կյանքի նկատմամբ իր կարծիքը և չի ընդունում ամուսնու խորհուրդը, և դեռ ավելին, խորհուրդ է տալիս նրան, որ կոնֆլիկտի մեջ չմտնի Սարդարյանի և Մանասեղանի հետ Գալունցը, միևնույն է, արդեն ունի բարոյական իր ընկալումն ու մաքուր խղճի անփական օրենքը:

ԳԱԼՈՒՆՆ - Ես քո խորհուրդները սրբությամբ կատարում եմ: Ասում ես լվացվիր, լվացվում եմ, ասում ես փողկապ փոխիր, փողկում եմ, ասում ես ինձ համբուրիր, համբուրում եմ: Ահա: (Համբուրում է Էմմային):

ԷՄՄԱ - Ասում եմ Արա Գրիգորիչի հետ մի գտվիր, գտվում եմ:

ԳԱԼՈՒՆՆ - Դա արդեն ուրիշ բան է: Ես ուզում եմ նրան օգնել: Իսկ նա այդ չի հասկանում: Գալունցը չի հաշտվում քաղերեսության հետ, նա ուժեղ կամքի և մաքրության կրթողն է: Դրամայում Գալունցը միշտ գտնվում է կոնֆլիկտի շրջապատում մեջ, սակայն նրա քննադատությունն ունի ընկերների օգնելու միտում:

Գրականացնել Արմիի Հունանյանը ժամանակին անդրադարձել է Ջարյանի այս պիեսին ևս: Նա գտնում է, որ Գալունցը «պինտոյ դարձել է ոչ միայն «Լավից», այլ որդյ իմաստով նաև փոխարինող» [1]

Մենք չենք բաժանում գրականացնելի այս կարծիքը: Գալունցը իր քննադատությամբ, վարքով, գործունեությամբ պինտոյ սկզբից մինչև վերջը իրեն դրսևորում է որպես իր դիմագիծն ունեցող կերպար և չի նմանվում և չի կրկնում ոչ որի: Գալունցը կենդանի գծերով օժտված, ցայտուն կերպար է:

«Արմայեն» պինտոյ ուշադրության արժանի կերպարներից է Արմանուշը: Չնայած գործողությունների ընթացքում դրսևորված նրա որդյ պասիվությանը, Արմանուշը քննադատություն է՝ չիտակ, ուղղամիտ, համարձակ, աշխատասեր, ժողովրդականվոր: Սարդարյանի ահաբեկիչ հրահանգների հանդեպ նա վճռական է, երբեք չի ցանկանում զբաղվել աշխատառությամբ: Նա հակադրվում է նաև կոլտնտնության նախկին նախագահ Արտուշ Հովսեփյանի խաբությամբ: Արմանուշը սիրում է կարծես նշենք, որ նրանց սերը պինտոյ նկարագրված է մակերեսորեն: Արմանուշը հանուն հասարակական աշխատանքի, ասես մոռանում է սիրտ ջերմությունը:

«Արմայեն» դրամայի հաջող քննադատված կերպարներից են Սարդարյանը և Մանասեղանը: Նրանք երկուսն էլ կոնֆլիկտի մեջ են և իրենց դրսևորում են կոնկրետ գործողությունների քննադատում: Եվ Սարդարյանը, և Մանասեղանը բյուրոկրատիզմի ներկայացուցիչներ են, ուստի չեն ընդունում կյանքում տեղի ունեցած փոփոխությունները անհատի պաշտամունքի քննադատությունից հետո: Աշխատանքի ինն ոճին կաշած, նրանք ապրաբան են նորի, առաջավորի դեմ: Քննադատելով Սարդարյանի հնավոճ և անօգուտ գործելակերպը, Գալունցն ասում է. «Ժողովուրդը ահա սրանք են: Այս այգեգործներն ու չանաքավորները: Դու մի օր հետաքրքրվել ես սրանց կյանքով: Մի օր մտել ես նրանց տները: Մի անգամ տեսել ես այն հողը, որի վրա հրամայում ես այգի տնկել: Մի անգամ հարգել ես. Բոջյան

Լեգիրար, դու հագար աշխօր ես վաստակել, ապա ինչու՞ ես ման գալիս զնցոտիների մեջ: Հարցրել է Երմաշենի լավագույն բրիգադավար Բրուտյանին, ինչու՞ է հարբում քո սիակ տղան: Ժողովուրդը քեզ չի հեռաբարբրում: Դու չես հասկանում, որ ժողովրդի բարեկեցությունը մեր բոլոր պլանների նպատակն է, որ մեր պլանները միշտ ես այդ նպատակին հասնելու համար: Իսկ դու միշտը դարձրել ես քեզ համար նախատակ, բուն նպատակը մարենել մոռացության: Որովհետև այդպես է սովորեցրել քեզ քո Բաբայանյանը»:

«Արմաշեն» դրամատու Սարգսյանը չի հրաժարվում իր սխալ գործելակերպից, նա չի կարող դատարարակվել: Սարգսյանը նման է Ն.Ջարյանի «Փորձադաշտ» պիեսի կերպարներից Գառնակեյանին: Գրականագետ և Գյուլնագարյանը նկատել է. «Գեղարվեստական առումով շատ հեռաբարբիր մտահղացում է սա, որ ընդգծում է դրամատիկական երկերի ակտուալությունը: Զանի կան Գառնակեյաններն ու սարգսյանները (իսկ նրանք ինչու լինելու են, քանի որ սոցիալիստական բարոյականության լիակատար հաղթանակը ձեռք է բերվելու համառ ու երկարատև պայքարի գծով) գալունցների աշխատանքը ծանր է լինելու, լի դրամատիկ մոմենտներով և հենց այդ պատճառով դա ժամանակի խոշորագույն սխրագործությունն է»:[2]

«Արմաշեն» պիեսի կենդանի կերպարներից է նաև Մանասերյանը: Նա խարդախ է, գրպարտող, պաշտոնամոլ: Նրա ծառայությունը Սարգսյանին՝ քանցիլիսի կարմունք է: Ն.Ջարյանը Մանասերյանի կերպարը բնութագրելու համար օգտագործել է հեռաբարբիր արտահայտամիջոցներ: Սարգսյանի վստահությանն արժանանալու համար Մանասերյանը Գալունցին միշտ դիմում է այսպես. «Դու երիտասարդ ընկեր ես: Եթե Արամ Գրիգորիչը բան է ասում, դու բլոկոստումդ գրիր, որ չմոռանաս»:

Մանասերյանը զրպարտում է Արմանուշին՝ Էմմային գայլակղելու համար: Եվ դա նրան հաջողվում է: Բայց ի վերջո պատռվում է նրա դիմակը, երբ Արմանուշը Էմմային պատմում է, որ Մանասերյանը շատերին խաբել է Տերյանից արտագրած իր սիրային քանդակներով:

Սարգսյանի և Մանասերյանի կերպարների միջոցով Ն.Ջարյանը զգուշացնում է հետևողականորեն պայքարել բոլոր այս երևույթների ու պայմանների դեմ, սրտնք կարող են սարգսյաններ ու մանասերյաններ սնել:

Այս առումով «Արմաշենը» չի կորցրել արդիական հնչողությունը: Պիեսի հաջողության գրավականները քիչ են. Նրանում կան կերպարներ, որոնք թեկուզ էպիգոնիկ են, սակայն լիարյուն են: Դրանցից են Արտուշ Կովսեփյանը, Տիգրանը, վարդապարը, Ենգիբարը:

«Արմաշեն» պիեսը ուշագրավ գործ է՝ թեմարծարծած գաղափարի և թե՛ դրամատուրգիական առանձնահատկությունների առումներով:

Резюме

Как в поэзии и прозе, так и в драматических произведениях Н.Заряна отражена справедливая борьба нового и старого. Особенно явно она представлена в пьесе «Армашен», где присутствует острый конфликт, с помощью которого проявляются положительный образ - Армануш и отрицательный герой - Сардарян. Армануш с помощью Галунца борется за светлую и обеспеченную жизнь крестьян, а Сардарян заботится лишь о своем личном благе.

Пьеса «Армашен», написанная в 50-ые годы XX века и сегодня не потеряла свою актуальность и может с успехом ставиться на сцене любого современного театра.

Ծանոթագրություններ

1. Ա. Հունանյան, «Արդիի հայ դրաման», Հայպետհրատ, 1964, էջ 67:
2. «Գրական թերթ», 1963, N 18:

ԱրՊՀ, գրականության և ժողովրդականության նախարարություն